

ЛЕКЦІЯ 1

Тема: Міжнародний агробізнес: суть, структура та сучасні тенденції.

Мета сформувати у студентів системне уявлення про міжнародний агробізнес як складову світової економіки та глобальних агропродовольчих систем; розкрити його структуру, функції, суб'єктів і механізми функціонування; показати взаємозв'язок між агрономічними технологіями, виробництвом сільськогосподарської продукції, її переробкою, логістикою та міжнародною торгівлею; визначити сучасне місце України у світовому агробізнесі.

Завдання: розширити економічний зміст понять «агробізнес», «міжнародний агробізнес», «агропродовольча система»; характеризувати основні сфери та суб'єкти міжнародного агробізнесу; розуміти формування ланцюга доданої вартості від насіння до кінцевого продукту; аналізувати місце сільського господарства у світовій економіці; характеризувати роль України у міжнародній торгівлі аграрною продукцією; пояснювати вплив технологічних, кліматичних, політичних та логістичних факторів на міжнародний агробізнес; оцінювати роль агронома у формуванні конкурентоспроможності аграрної продукції.

План.

1. Поняття та економічна суть агробізнесу.
2. Глобалізація аграрного виробництва.
3. Агропродовольчі системи, як основа міжнародного агробізнесу
4. Міжнародна торгівля, як частина агробізнесу
5. Україна у міжнародному агробізнесі.

Література:

1. Кравченко Н.В., Можарівська І.А., Гнітецький М.О. Аграрний менеджмент і маркетинг – ключові чинники підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. Таврійський науковий вісник. Серія: Сільськогосподарські науки. Херсонський державний аграрно-економічний університет. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2026. Вип. 146. Ч. 1. с.71-77.
DOI <https://doi.org/10.32782/2226-0099.2025.146.1.8>
2. Кравченко Н.В., Можарівська І.А., Фурдига М.М, Олійник Т.М, Захарчук Н.А. Аграрний маркетинг у картоплярстві: досвід країн ЄС для України. Таврійський науковий вісник. Серія: Сільськогосподарські науки.

Херсонський державний аграрно-економічний університет. Одеса :
Видавничий дім «Гельветика», 2026. Вип. 147. Ч. 1.с.251-258.
DOI <https://doi.org/10.32782/2226-0099.2026.147.1.31>

3. Кравченко Н.В, Фурдига М.М, Ключевич М.М., Можарівська І.А., FAO і сталий розвиток картоплярства: міжнародний досвід для аграрного маркетингу. Таврійський науковий вісник. Серія: Сільськогосподарські науки / Херсонський державний аграрно-економічний університет. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2026. Вип. 149 Ч. 1.
4. Davis J. H., Goldberg R. A. *A Concept of Agribusiness*. Boston: Division of Research, Graduate School of Business Administration, Harvard University, 1957.
5. Food and Agriculture Organization of the United Nations. *World Food and Agriculture – Statistical Yearbook 2025*. Rome: FAO, 2025. ISBN 978-92-5-140174-3. DOI: 10.4060/cd4313en.
6. World Trade Organization. *World trade in agricultural products*. WTO Statistics.
7. World Bank. *World Development Indicators: Agriculture & Rural Development*.
8. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. Аграрний експорт України: підсумки 2025 року. Київ, 2026.
9. Данько Ю.І., Хвостіков А.І., Накісько О.В. Світові аграрні ринки: аналіз динаміки та перспективи. Український журнал прикладної економіки. 2021. 6. № 2. С. 307 – 316

1. Поняття та економічна суть агробізнесу

У сучасних умовах поширення та посилення глобалізації цих та інтеграції цих процесів, із зростанням рівня відкритості економік окремих країн ступінь конвергенції світових економік відчутно зростає. Наслідки цих процесів для кожної окремої країни є неоднозначними. Для розвинутих країн це вирішальний ресурс зростання обсягів зовнішньої торгівлі, збільшення ступеню експансії транснаціональних корпорацій, посилення міжнародного руху капіталу і міграції робочої сили. Для країн, які розвиваються це передбачає посилення конкуренції, що підвищує вимоги до рівня якості продукції і, як результат, знижує рівень конкурентоспроможності їх продукції. Саме така ситуація склалася і для українського виробництва.

Для експортоорієнтованих галузей, до яких відноситься і сільське господарство України, ці тенденції є набагато важливішими. Світові ціни впливають на рівень ціноутворення всередині країни, що, у свою чергу, впливає на рівень

конкурентоспроможності продукція. Крім рівня цін, міжнародні аграрні ринки знаходяться під впливом обсягу виробництва конкретного товару окремими державами, загальної динаміки торгівлі, обсягу експорту-імпорту, міжурядових зв'язків між конкретними країнами щодо встановлення обсягу та переліку

Вивченню питань розвитку світового аграрного ринку присвячено велику кількість наукових праць як вітчизняних, так і іноземних науковців. Серед них слід назвати таких, як І. Амеліна, В. Артеменко, Д. Блендфорд, О. Бородіна, И. Браун, Дж. Бафес, Ю. Лупенко, Т. Патица, О. Михайленко, В. Онегіна, І. Тур, А. Уніят, А. Філіпенко, Г. Федосєєва, О. Шебравська, М. Яременко та інших.

У цілому, попри значні наукові напрацювання, завдання наукового обґрунтування підходів щодо посилення позиції країн на світових аграрних ринках як в цілому, так і в окремих його сегментах залишають недостатньо вивченими та потребують подальшого опрацювання

У побутовому розумінні агробізнес нерідко ототожнюють із сільським господарством. З наукової точки зору це неправильно.

Сільське господарство є лише однією з ланок агробізнесу.

Агробізнес охоплює систему економічних, виробничих, технологічних та організаційних відносин, пов'язаних із забезпеченням аграрного виробництва ресурсами, безпосереднім виробництвом сільськогосподарської продукції, її зберіганням, переробкою, транспортуванням, маркетингом і реалізацією.

Класичне наукове трактування поняття *agribusiness* сформулювалося у США у другій половині XX ст. і пов'язане з працями економістів Гарвардського університету John H. Davis та Ray A. Goldberg.

У роботі **A Concept of Agribusiness (1957)** вони запропонували розглядати агробізнес як цілісну систему — від виробництва засобів для сільського господарства до переробки та розподілу продовольства.

Сьогодні це особливо важливо.

Сучасний агроном фактично працює не лише з рослиною.

Він працює всередині складного ланцюга:

генетичні ресурси → насіння → добрива → ЗЗР → технологія → ґрунт → урожай → якість → зберігання → переробка → логістика → експорт → споживач.

Тому помилка на агрономічному етапі може перетворитися на економічну проблему на зовсім іншому етапі.

Наприклад, перевищення максимально допустимого рівня залишків певного пестициду може означати не просто погіршення показника якості, а **втрату можливості реалізації продукції на конкретному зовнішньому ринку.**

Міжнародний агробізнес — система виробничих, торговельних, фінансових, логістичних, інвестиційних, інноваційних та інших економічних відносин між суб'єктами різних країн, пов'язаних із виробництвом, переробкою та міжнародним рухом аграрної продукції, продовольства, технологій і ресурсів. Таким чином, міжнародний агробізнес значно ширший за експорт зерна.

До нього належать:

- міжнародна торгівля продовольством;
- насіннєвий бізнес;
- міжнародна торгівля добривами та ЗЗР;
- селекція та ліцензування сортів і гібридів;
- аграрне машинобудування;
- міжнародні інвестиції;
- аграрна логістика;
- переробна промисловість;
- міжнародна сертифікація;
- органічний сектор;
- аграрні страхові та фінансові послуги;
- цифрові агротехнології;
- супутниковий моніторинг;
- precision agriculture;
- біотехнології;
- міжнародний консалтинг;
- торгівля технологіями.

Отже, **міжнародний агробізнес починається задовго до того, як продукція перетне державний кордон.**

2.Глобалізація аграрного виробництва стала результатом одночасної дії кількох процесів.

По-перше, різні регіони світу мають різні природно-кліматичні переваги.

Наприклад: Україна спеціалізується на зернових та олійних культурах;

Бразилія — на сої, цукровій тростині, каві; країни Середземномор'я — на овочах, фруктах, винограді; країни Південно-Східної Азії — на рисі, пальмовій олії, тропічних культурах.

По-друге, міжнародна торгівля дає можливість компенсувати сезонність.

По-третє, аграрне виробництво дедалі сильніше залежить від глобальних технологій, генетичних ресурсів, техніки, добрив та інформації.

По-четверте, сформувалися глобальні ланцюги доданої вартості.

Продукт може: **вирощуватися в одній країні → перероблятися в іншій → пакуватися в третій → продаватися у четвертій.**

Саме тому сучасний агробізнес необхідно аналізувати не лише за країнами, а й за ланцюгами створення вартості (**global value chains**).

3. Агропродовольчі системи як основа міжнародного агробізнесу

Сучасна FAO дедалі частіше використовує ширше поняття — **agrifood systems**, тобто агропродовольчі системи.

До них належить не лише виробництво їжі, а вся система її створення, транспортування, переробки, реалізації та споживання.

FAO Statistical Yearbook 2025 розглядає світове сільське господарство через чотири взаємопов'язані блоки:

економічне значення → ресурси та виробництво → продовольча безпека і харчування → вплив на навколишнє середовище

Це принципово змінює підхід до підготовки агронома.

Агроном повинен розуміти не тільки:

«Як отримати 8 т/га пшениці?» а й: **«Якої якості має бути ця пшениця, скільки коштуватиме її виробництво, кому її можна продати і чи відповідатиме технологія вимогам цільового ринку?»**

4. Структура міжнародного агробізнесу

Умовно можна виділити п'ять основних сфер

Приклади	Сфера
насіння, добрива, ЗЗР, техніка, паливо	Ресурсне забезпечення
рослинництво, тваринництво	Аграрне виробництво
елеватори, заводи, холодильні комплекси	Зберігання та переробка
автомобільний, залізничний, морський транспорт	Логістика

трейдинг, експорт, роздрібна торгівля	Торгівля та маркетинг
---------------------------------------	-----------------------

Між ними функціонують фінансові установи, страхові компанії, біржі, сертифікаційні органи, наукові установи, університети та державні регулятори. Тому агробізнес — це **мережа**, а не проста послідовність операцій.

Від поля до споживача: де створюється вартість?

Розглянемо умовний приклад.

Господарство виростило пшеницю.

Після збирання її можна:

Варіант А: продати як зерно;

Варіант Б: очистити, відкалібрувати і реалізувати як насіннєвий матеріал за дотримання відповідних вимог;

Варіант В: переробити на борошно;

Варіант Г: використати борошно для виробництва готових харчових продуктів.

На кожному наступному етапі потенційно створюється додаткова вартість.

Саме тому для міжнародного агробізнесу важливий показник **value added** — **додана вартість**.

Світовий банк визначає додану вартість галузі як вартість створеного випуску за вирахуванням вартості проміжних товарів і послуг, використаних для його виробництва.

Проблемне питання .

Що вигідніше Україні: експортувати 1 млн т насіння соняшнику чи продукцію його переробки?

Однозначної відповіді без розрахунків немає. Треба врахувати:

- світові ціни;
- витрати на переробку;
- енергоресурси;
- логістику;
- мита;
- доступність ринку;
- побічну продукцію;
- ризики.

Саме так і мислить міжнародний агробізнес.

4. Міжнародна торгівля, як частина агробізнесу

Міжнародна торгівля дає можливість переміщувати аграрну продукцію з регіонів її надлишкового виробництва до регіонів дефіциту.

Але міжнародна торгівля аграрною продукцією має особливості.

Продукція рослинництва залежить від:

погоди → урожайності → валового збору → запасів → світової пропозиції → ціни.

Тому посуха в одному регіоні може впливати на економіку агропідприємства за тисячі кілометрів.

WTO веде окрему статистику міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією за країнами, регіонами та товарними групами. Дані дозволяють аналізувати як первинну аграрну продукцію, так і садівничу, перероблену та напівперероблену продукцію.

5. Україна у міжнародному агробізнесі

Україна залишається країною, для якої аграрна продукція має винятково велике експортне значення.

За офіційними даними Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України, у **2025 році аграрний експорт становив \$22,6 млрд — приблизно 56% усього товарного експорту України, тобто понад половину українського товарного експорту у вартісному вимірі формувала аграрна продукція.**

Це добре демонструє, чому міжнародний агробізнес є важливою дисципліною саме для майбутнього агронома.

Експорт України агропродукції

Український аграрний експорт у 2025 р.

Напря́м	Варті́сть
Європейський Союз	\$10,7 млрд
Бли́зький Схі́д	\$4,4 млрд
Афри́ка	\$2,8 млрд
Південно-Схі́дна Азі́я	\$1,7 млрд

Дані: Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України.

ЄС залишається головним напрямом.

Однак тут спостерігається цікава тенденція.

У 2024 р. частка ЄС в українському агроекспорті становила **52,1%**, а у 2025 р. — **47,5%**. Одночасно збільшується значення ринків Азії, Африки та Близького Сходу.

Це називається **географічною диверсифікацією експорту**.

Проблемне питання

Уявіть, що ви керуєте великим агропідприємством.

Що безпечніше:

70% продукції продавати одному великому ринку чи розподілити її між ЄС, Близьким Сходом, Африкою та Азією? ринкового ризику?

Агроном впливає на міжнародний бізнес?

На перший погляд може здатися, що міжнародний бізнес - справа економіста.

Насправді значна частина конкурентоспроможності аграрного товару формується **ще в полі**.

Агроном визначає або суттєво впливає на:

сорт/гібрид → систему удобрення → систему захисту → урожайність → якість → залишкові кількості пестицидів → собівартість → придатність продукції для певного ринку.

Розглянемо картоплю.

Для виробника важлива висока врожайність.

Але для міжнародного бізнесу цього недостатньо.

Покупця можуть цікавити:

- розмір і вирівняність бульб;
- форма;
- вміст сухої речовини;
- вміст крохмалю;
- редукуючі цукри;
- пошкодження;
- лежкість;
- фітосанітарний стан;

- залишки пестицидів;
- простежуваність виробництва.

Отже: **максимальна врожайність $\neq$ максимальна економічна ефективність.**
І це одна з найважливіших ідей дисципліни.

Технологічна революція в міжнародному агробізнесі

Сучасне агровиробництво дедалі сильніше інтегрується з цифровими технологіями.

До міжнародного AgTech сьогодні належать:

GPS і автоматичне водіння техніки;

GIS;

супутниковий моніторинг;

БПЛА;

NDVI та інші вегетаційні індекси;

сенсори ґрунту;

диференційоване внесення добрив;

роботизовані системи;

штучний інтелект;

Big Data; цифрові системи прогнозування врожайності.

Цифровізація змінює саму модель агробізнесу.

Раніше головним ресурсом були:

земля + праця + капітал.

Сьогодні дедалі важливішим четвертим ресурсом стають:
дані.

Кліматичні зміни і міжнародний агробізнес

Агробізнес принципово відрізняється від багатьох інших видів підприємництва тим, що біологічне виробництво відбувається у відкритому середовищі.

Тому економічний результат безпосередньо залежить від:

- температури;
- опадів;
- посухи;
- заморозків;
- граду;
- ґрунтової вологи;
- поширення хвороб і шкідників.

Через це кліматична зміна в одному регіоні може спричинити:

зниження урожаю → зменшення експорту → скорочення світової пропозиції → зростання ціни → зміну структури посівів в інших країнах.

Таким чином, кліматичний фактор перетворюється на **економічний і торговельний фактор**.

Саме тому сучасний міжнародний агробізнес дедалі більше пов'язаний із поняттями:

climate-smart agriculture, regenerative agriculture, carbon farming, soil health, ESG, biodiversity.

Війна та трансформація міжнародного агробізнесу України

Український досвід особливо показовий для вивчення міжнародного агробізнесу.

Війна продемонструвала, що аграрний бізнес залежить не лише від урожайності.

Величезного значення набули:

доступ до портів → транспортні коридори → страхування → зберігання → прикордонна інфраструктура → торговельна політика → геополітика.

Тобто можна отримати високий урожай, але мати проблеми з його економічно ефективною реалізацією.

У 2025 р. Україна одночасно розширювала присутність на ринках Близького Сходу, Північної Африки, Південно-Східної Азії та інших регіонів. Серед перспективних напрямів офіційно називалися Індія, Китай, Південна Корея, Індонезія, Бангладеш і В'єтнам.

Отже, для України міжнародний агробізнес є не тільки джерелом доходу, а й елементом **економічної стійкості держави**.

Від сировинної моделі до продукції з доданою вартістю

Одна з найбільш дискусійних проблем українського агробізнесу — структура експорту.

Поставимо студентам просте питання:

Що потенційно вигідніше експортувати?

пшеницю → борошно → макаронні вироби

кукурудзу → крохмаль → біоетанол

сою → соєву олію + шрот

картоплю → крохмаль → заморожену картоплю фрї → снеки

Ціна тонни кінцевої продукції може суттєво відрізнятися від ціни тонни первинної сировини.

Але переробка потребує:

капіталу, обладнання, енергії, технологій, сертифікації, стабільної сировинної бази та гарантованих ринків збуту.

Тому правильне питання не:

«Чому ми не переробляємо все?»

а: **«На якому етапі ланцюга доданої вартості Україна має найбільшу конкурентну перевагу?»**

Це вже рівень стратегічного аналізу агробізнесу.

Майбутнє міжнародного агробізнесу

У найближчі десятиліття його розвиток визначатимуть щонайменше сім взаємопов'язаних тенденцій:

- 1. Кліматична адаптація.**
- 2. Цифровізація та штучний інтелект.**
- 3. Ресурсозберігаючі технології.**
- 4. Посилення вимог до безпечності та простежуваності продукції.**
- 5. Декарбонізація виробництва.**
- 6. Біотехнології та сучасна селекція**
- 7. Перехід від експорту сировини до складніших ланцюгів створення вартості.**

Агроном майбутнього - це вже не лише фахівець із технології вирощування.

Це спеціаліст, який повинен розуміти взаємозв'язок:

«рослина — ґрунт — технологія — клімат — якість — економіка — ринок».

Цікаві кейси

Уявімо українське господарство площею **1000 га**.

Перед агрономом і керівником стоїть вибір:

Варіант 1

вирощувати товарну кукурудзу з максимально можливою врожайністю для експорту.

Варіант 2

вирощувати сою відповідно до вимог конкретного європейського покупця.

Варіант 3

закласти виробництво насіннєвої картоплі.

Варіант 4

частину площ перевести під органічне виробництво.

Що вибрати?

Для відповіді недостатньо знати лише урожайність.

урожайність + ціну + витрати + якість + сертифікацію + логістику + ризик + місткість ринку + потенційну додану вартість.

Ось це і є логіка **міжнародного агробізнесу**.

Міжнародний агробізнес є складною глобальною системою, яка поєднує аграрне виробництво, промисловість, логістику, торгівлю, фінанси, науку та цифрові технології.

Сільське господарство є лише початковою частиною значно довшого ланцюга створення вартості.

Для України міжнародний агробізнес має стратегічне значення: у 2025 р. аграрний експорт становив **\$22,6 млрд і близько 56% товарного експорту держави**.

Водночас український агробізнес поступово диверсифікує ринки та стоїть перед стратегічним завданням переходу від переважно сировинної конкурентоспроможності до моделі, де більшу роль відіграватимуть **переробка, технології, якість, інновації та додана вартість**.

Для майбутнього агронома це означає принципову зміну професійного мислення: **важливо не лише виростити врожай — потрібно виростити продукцію, яку можна конкурентоспроможно продати**.

Питання для самоконтролю

1. Що означає поняття «агробізнес»?
2. Чим агробізнес відрізняється від сільського господарства?
3. Що таке міжнародний агробізнес?
4. Які основні сфери входять до його структури?
5. Що таке глобальний ланцюг створення вартості?
6. Яку роль відіграє переробка аграрної продукції?
7. Чому міжнародні аграрні ринки характеризуються значною волатильністю?
8. Яке місце займає Україна у міжнародному агробізнесі?
9. Чому диверсифікація експортних ринків важлива для України?
10. Як агрономічна технологія впливає на експортну конкурентоспроможність продукції?
11. Яку роль відіграють цифрові технології?
12. Як кліматичні зміни впливають на міжнародний агробізнес?
13. Чому висока врожайність не завжди означає високу прибутковість?

14.Що означає створення доданої вартості?

15.Які компетентності, крім суто агрономічних, потрібні сучасному агроному?

Дискусійні питання :

«Україна — аграрна сировинна держава чи глобальний агропродовольчий гравець?»

«Що важливіше для агробізнесу: 10 т/га пшениці чи 7 т/га пшениці гарантованої експортної якості?»

«Чи повинна Україна скорочувати експорт сільськогосподарської сировини на користь переробки?»